

da, muhtelif edebî Türk şivelerine ait eski dil yadigârlarını sadece gözden geçirmek gayesini güttüğünden, herhangi bir yadigâr hakkında uzun uzadıya malûmat vermeğe lüzum görmemiştir. Bu yüzden, bazı yadigârlar, ihmal edilmiş bir duruma düşmüş gibidir. Halbuki mevzuun en eski Türk dili mahsullerine temas etmesi ve bu sahadaki araştırmaların çok mahdud oluşları, üzerinde durulan her bir devir türkçe yadigârlarının hem tenvirine ve hem de üzerinde yapılan araştırmaların tenkidli izahı cihetine gidilmesini gerektirmektedir. Bundan maada, müellifin risalesinde, «Türk dilleri» tâbirini kullanmasını bir türlü anlayamadım. Türk milleti ve dili bir olduğundan, herhalde, dostum profesör Räsänen bu tâbir tahtında daha fazla edebî Türk şivelerini kasetmiş olacaktır.

A. Caferoğlu

Martti Räsänen, *Regenbogen — Himmelsbrücke*, Studia Orientalia, XIV. 1, Helsingforsiae, 1947, s. 1—11.

Türk dili tarihi bakımından olduğu kadar, Türk kültür tarihi için de fevkalâde ehemmiyeti haiz olan eski Türk ve Hind - Avrupa medeniyetleri münasebeti, zaman zaman, üzerinde durulan, fakat ağırlığı dolayısıyla, ekseriyetle sükûtle geçilen bir mesele halini almıştır. Avrupa bilginlerini kendi millî tarihleri dolayısıyla bu mevzuu ele aldıkları gibi, Altay dil ve medeniyet çevresine girenler de aynı mevzuu, önemle gözönünde bulundurmaktadırlar. Muhtelif vesilelerle bu mevzua temas eden meşhur Mogolist G. J. Ramstedt, kadîm Altay âleminin komşusunda bulunan Hind - Avrupa kavimleri ile yakın temaslarda bulunduğunu meydana atıp durmuştur. Bundan ilham alan Profesör Räsänen de pek yerinde olarak «alâimi sema — gök köprüsü» tâbirini ele alarak, Türk halkları arasında yerleşmiş bulunan «gök köprüsü» tâbirindeki «köprü» kelimesini, eski Altay ve Hind - Avrupa halkları kültür münasebetleri neticesi olarak aydınlatmağa çalışmaktadır.

Profesöre göre türkçe muhtelif telâffuzlara malik olan «köprü» tâbiri, fonetik ve formolojik bünyesi bakımından, tamamen eski yunancanın aynı olmuş ve bu kelime menşe' itibarile kadîm mogolcanın *gevür'ünden türemiştir. Fakat kelime, asırlar boyunca, telâffuzunu değiştirdiği gibi bazı Türk şivelerinde mânasını da değiştirmiştir. Nitekim kelime, bugün dahi, bazı şivelerde «davul ve dümbelek» gibi mânalarda da kullanılmaktadır. Bu iki zıd mânaları dikkat nazarına alan müellif, bunun sebeplerini araştırarak, eski Türk telâkkisinde «köprü» mukabili olarak kullanılan kelimenin aynı zamanda *tengri köpürgesi* seklile «yıldırım» mânasına da geldiğini tesbite muvaffak olmuştur. Bu ise eski

Türklerde doğrudan doğruya «alâimisemâ»ya delâlet eden bir telâkki-
den başka bir şey olmamıştır.

Bu telâkki zannedildiği gibi yalnız eski Türklere mahsus olmamış, bir çok kavimlerde de eski ecdad telâkkisi olarak kökleşmiş kalmıştır. Râsanen bunları bir bir tahlil ettikten sonra ayrıca bir de, «alâimi semâ» mukabili bir çok Türk şivelerinde «köprü» tâbiri ile beraber kullanılan halk tâbirletini gözden geçirerek, bunların aynı zamanda muayyen bir dinî merasim mahiyetinde olduğunu tesbit etmiştir. Bu suretle bazı Türk halklarında «alâimi sema» bir nevi dinî merasim karakteri taşımış ve zamanla «şamanizm»de yerleşmiştir. Nitekim «alâimi semâ»ya delâlet eden tâbirin bazı Şaman halklarda hem «yıldırım» ve hem de «Şaman çadırının ortasındaki yüksek direk» gibi mânalara da delâlet ettiği müellifce meydana konulmuştur. Hattâ bugünkü Altay Türklerinin şaman davullarında «alâimi semâ» tasvirine dahi rastlanmaktadır.

Bütün bunları, derinden derine araştırdıktan sonra, müellif, aynı mevzuun Hind - Avrupa halklarındaki geçirdiği safahatı tetkik etmiş ve sonunda eski Hind - Avrupa kavimlerinde de aynı telâkki ve kanaatin hâkim olduğu neticesine varmıştır. Bu suretle kadim Orta - Asya halklarında yerleşen bu müşterek telâkki filolojik izahlarla da tesbit edilmiştir. Profesör Râsanen'in bu yolda sarfettiği emek cidden takdire şâyandır.

A. Cateroğlu

İran'da

Emîr Nizameddin Nevâî, *Muhâkemet ül - Lügateyn*, farsçaya terçeme eden Turhan Genceî, Tahran, 1327, s. 1—36.

Malûm olduğu üzere Alişîr Nevâî, türkçenin beyanda ve mânada, farsçaya nisbetle, geniş ve daha zengin olduğunu isbat kasdiyle *Muhâkemet ül - Lügateyn*'i yazmıştır. Türkçemizde bulunan ufak farkların fârisîde olmadığını iddia etmekte, bunun için de yüz kelimeyi misâl olarak zikretmektedir. Farsça konuşanların bu ince mânalardan uzak bulunduğunu, bazen bir kelimeyi uzun uzadıya izah etmek zorunda kaldığını, bazen de arapçadan faydalanıldığını söylemektedir. Türkçemizde bu yüz kelime gibi daha bir çok kelime bulunduğunu, şairlerden misaller zikrederek, Fars şâirlerinin bu mefhumları ifâde etmekten âciz olduklarını söyler. Bunlara dâir meselâ farsçanın, ağlamak mânasında